

HARNESSING THE CULTURAL - HISTORICAL VALUE OF HOA LONG PAGODA FOR SUSTAINABLE LOCAL TOURISM DEVELOPMENT

Hoang Thi Thao

Thanh Hoa University of Culture, Sports and Tourism

Email: hoangthithao@dvttdt.edu.vn

Received: 03/6/2025

Reviewed: 05/6/2025

Revised: 10/6/2025

Accepted: 24/10/2025

Released: 31/10/2025

DOI: <https://doi.org/10.55988/2588-1264/294>

Hoa Long Pagoda (Bien Thuong Commune, Thanh Hoa Province) is a prominent historical - cultural site that holds not only religious value but also rich elements of folk culture. This paper analyzes the pagoda's historical, cultural, and spiritual values and proposes orientations and solutions for effectively leveraging the site in developing sustainable cultural - spiritual tourism at the local level.

Keywords: Hoa Long Pagoda; Cultural heritage; Spiritual tourism; Sustainable development; Bien Thuong.

1. Giới thiệu

Thanh Hóa là một mảnh đất giàu truyền thống lịch sử và văn hóa, sở hữu hệ thống di sản đa dạng và phong phú. Trong số đó, chùa Hoa Long, tọa lạc tại xã Biện Thượng, nổi bật như một di tích cổ kính mang đậm giá trị kiến trúc, lịch sử và tín ngưỡng đặc sắc. Việc khai thác một cách khoa học và hiệu quả các giá trị văn hóa - lịch sử của chùa Hoa Long, gắn liền với phát triển du lịch bền vững, không chỉ góp phần quan trọng trong công tác bảo tồn di sản mà còn tạo động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội tại địa phương. Đây chính là cơ hội để khai thác tiềm năng văn hóa bản địa, đồng thời bảo vệ và phát huy những giá trị truyền thống quý báu của cộng đồng.

2. Tổng quan nghiên cứu vấn đề

Nhiều công trình khoa học đã đề cập đến vai trò của di sản văn hóa và tín ngưỡng dân gian trong đời sống xã hội cũng như trong phát triển du lịch bền vững. Tác giả Trần Quốc Vượng (2000) nhấn mạnh rằng không gian chùa Việt là nơi hội tụ của nhiều dòng tín ngưỡng, phản ánh sự hòa quyện giữa Phật giáo và tín ngưỡng bản địa, tạo nên một hệ sinh thái văn hóa đặc trưng của làng xã truyền thống [5; tr.85]. Tương tự, tác giả Nguyễn Duy Hình (1996) cho rằng tín ngưỡng dân gian Việt Nam không chỉ là sản phẩm tâm linh mà còn là một biểu hiện sinh động của văn hóa cộng đồng, góp phần tạo nên tính linh hoạt và bản sắc trong các thiết chế tôn giáo [2; tr.42].

Trong lĩnh vực du lịch, tác giả Phạm Trung Lương (2015) đã phân tích tiềm năng và xu hướng phát triển của loại hình du lịch văn hóa - tâm linh tại Việt Nam, trong đó nhấn mạnh vai trò của các di tích tôn giáo - tín ngưỡng như chùa, đền, phủ trong việc thu hút du khách và giáo dục truyền thống văn hóa [3]. Đặng Văn Bài (2012) cũng đưa ra quan điểm rằng khai thác di sản văn hóa trong phát triển du lịch phải đảm bảo hài hòa giữa bảo tồn và thương mại hóa, đặc biệt nhấn mạnh đến vai trò của cộng đồng địa phương như một chủ thể trung tâm trong quá trình này [1].

Tuy nhiên, phần lớn các nghiên cứu nêu trên mới dừng lại ở phạm vi lý luận chung hoặc đi sâu vào các mô hình chùa lớn tại khu vực đồng bằng Bắc Bộ. Việc nghiên cứu chuyên sâu

về khai thác giá trị cụ thể của chùa Hoa Long - một ngôi chùa cổ thuộc vùng trung du Bắc Trung Bộ - trong phát triển du lịch bền vững vẫn còn hạn chế. Bài viết này sẽ góp phần bổ sung khoảng trống đó bằng việc phân tích liên ngành giữa văn hóa học, du lịch học và thực tiễn địa phương Biện Thượng, Thanh Hóa.

3. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

Bài viết sử dụng cách tiếp cận liên ngành giữa văn hóa học, tôn giáo học và du lịch học nhằm đảm bảo cái nhìn toàn diện. Các phương pháp nghiên cứu bao gồm: phân tích - tổng hợp tài liệu để hệ thống hóa lý luận; điều tra thực địa nhằm khảo sát thực tế không gian chùa và các nghi lễ; phỏng vấn sâu với người dân, sư trụ trì và cán bộ văn hóa để thu thập thông tin thực tiễn; đánh giá các tiềm năng, hạn chế và định hướng khai thác bền vững di tích chùa Hoa Long.

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Khái quát về chùa Hoa Long

Chùa Hoa Long tọa lạc tại xã Biện Thượng, tỉnh Thanh Hóa - một vùng đất địa linh nhân kiệt, giàu truyền thống lịch sử và văn hóa. Ngôi chùa có vị trí gần thành Tây Đô - kinh đô thời nhà Hồ - tạo nên mối liên hệ sâu sắc giữa di sản tôn giáo và di sản lịch sử. Dựa trên một số tư liệu lịch sử hiện còn, nhiều nhà nghiên cứu cho rằng chùa Hoa Long được khởi dựng từ cuối thời Trần, đầu thời Hậu Lê - giai đoạn mà Phật giáo vẫn giữ vai trò quan trọng trong đời sống văn hóa tinh thần của người dân Đại Việt. Căn cứ quan trọng nhất là dòng văn tự cổ khắc trên bia đá ghi lại lần đại trùng tu vào năm Nhâm Tuất (1683), niên hiệu Chính Hòa thứ 3 triều vua Lê Hy Tông, trong đó viết: “Hoàng thượng Chính Hòa tam niên, Nhâm Tuất, tạo thử thiên cổ tích danh lam Hoa Long tự”, tạm dịch: “Năm Chính Hòa thứ ba (1683), đời vua Lê Hy Tông, kiến tạo ngôi danh lam cổ tự Hoa Long” Dòng văn tự này không chỉ cho thấy chùa đã tồn tại từ rất sớm, mà còn khẳng định giá trị lịch sử lâu đời và vị thế của chùa trong hệ thống danh lam cổ tự thời bấy giờ. Ngoài tên gọi Hoa Long, chùa còn được biết đến với nhiều tên gọi khác như: chùa Rồng Hoa, chùa Bản Thủy, chùa làng Trung.

Chùa Hoa Long, sau nhiều lần được trùng tu và bảo dưỡng, đã trải qua đợt tôn tạo quan trọng vào năm 2014, được thực hiện với sự hỗ trợ thiết thực từ Nhà nước và nguồn vốn xã hội hóa. Qua đó, ngôi chùa vẫn vững vàng giữ vị thế là trung tâm tín ngưỡng Phật giáo trọng yếu của vùng đất Biện Thượng. Không gian thiêng liêng của chùa không chỉ là nơi thờ tự mà còn là minh chứng sống động cho sự gắn bó bền bỉ của cộng đồng dân cư địa phương trong việc gìn giữ và truyền nối di sản tôn giáo qua nhiều thế hệ. Sự quan tâm và đầu tư này không những góp phần bảo vệ nguyên vẹn các giá trị văn hóa - lịch sử quý báu mà còn mở ra cơ hội phát triển bền vững du lịch văn hóa - tâm linh, thúc đẩy sự phát triển kinh tế và xã hội tại địa phương [4]. Chùa không chỉ là nơi tu hành và sinh hoạt tôn giáo, mà còn là không gian hội tụ các giá trị văn hóa phi vật thể, nơi tổ chức lễ hội, truyền dạy đạo lý, kết nối cộng đồng. Mỗi dịp lễ lớn, đặc biệt là rằm tháng Giêng, lễ Phật đản, lễ Vu Lan, người dân địa phương và Phật tử thập phương lại về chùa lễ Phật, cầu an, tham gia các nghi lễ truyền thống và sinh hoạt văn hóa dân gian. Vai trò của chùa Hoa Long trong đời sống tín ngưỡng và văn hóa cộng đồng vì thế ngày càng được khẳng định rõ nét.

Trải qua thời gian, chùa không chỉ là nơi tu hành mà còn là nơi tổ chức các hoạt động văn hóa, giáo dục đạo đức và lưu giữ nhiều giá trị vật thể - phi vật thể quý giá. Trong chùa hiện còn lưu giữ một số hiện vật có giá trị lịch sử và nghệ thuật như: tượng Phật cổ, bia đá ghi chép quá trình tu bổ chùa, các sắc phong thời Nguyễn, cùng hệ thống hoành phi, câu đối chạm khắc công phu.

Đặc biệt, chùa Hoa Long mang giá trị văn hóa đặc trưng khi kết nối tín ngưỡng Phật giáo với đời sống tâm linh của người dân. Đây là không gian sinh hoạt cộng đồng nơi truyền bá tư tưởng từ bi, nhân ái, giáo dục con người sống thiện lành, hiếu thảo, hướng thiện. Chùa cũng là nơi hội tụ các giá trị văn hóa phi vật thể như nghi lễ truyền thống, nghệ thuật dân gian và tín ngưỡng dân gian bản địa.

Không gian chùa vừa gợi cảm giác thanh tịnh, trầm mặc, vừa chất chứa chiều sâu văn hóa - tâm linh. Đó không chỉ là nơi lưu giữ ký ức lịch sử, mà còn là một “bảo tàng sống” về nghệ thuật kiến trúc Phật giáo cổ, xứng đáng trở thành điểm dừng chân lý tưởng trong hành trình khám phá di sản và phát triển du lịch văn hóa - tâm linh tại Thanh Hóa.

4.2. Giá trị văn hóa - lịch sử của chùa Hoa Long

4.2.1. Giá trị lịch sử

Chùa Hoa Long là minh chứng sinh động cho lịch sử phát triển tín ngưỡng Phật giáo ở khu vực Bắc Trung Bộ, đồng thời phản ánh sự gắn bó mật thiết giữa cộng đồng dân cư địa phương với các giá trị văn hóa truyền thống qua nhiều thế kỷ. Qua các tài liệu lịch sử và bia ký còn lưu giữ, có thể thấy chùa đã trải qua quá trình xây dựng và trùng tu nhiều lần, từ thời Trần - Hậu Lê cho đến các triều đại sau này, góp phần bảo tồn những yếu tố văn hóa lịch sử độc đáo đặc trưng của vùng đất Thanh Hóa.

Việc chùa được các thế hệ thợ thủ công, tăng ni và dân làng gìn giữ, tôn tạo không chỉ thể hiện tín ngưỡng tâm linh mà còn minh chứng cho truyền thống cộng đồng trong việc bảo tồn di sản. Hơn thế nữa, chùa còn gắn liền với nhiều sự kiện lịch sử địa phương, trong đó có các hoạt động tín ngưỡng thờ cúng các danh nhân, anh hùng dân tộc như Thánh Trần Khát Chân, tạo nên một chiều sâu lịch sử và văn hóa đa dạng, phong phú.

Như vậy, giá trị lịch sử của chùa Hoa Long không chỉ nằm ở độ tuổi cổ kính mà còn thể hiện qua vai trò của chùa như một trung tâm sinh hoạt tín ngưỡng gắn kết cộng đồng qua các thế hệ, góp phần quan trọng vào việc bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa đặc thù của vùng đất Biện Thượng.

4.2.2. Giá trị kiến trúc

Chùa là một công trình tiêu biểu cho kiến trúc Phật giáo truyền thống Việt Nam, với hệ thống nhà gỗ cổ được liên kết bằng mộng chốt khéo léo, bền vững mà không cần đến đinh sắt. Những mảng chạm khắc hoa văn tinh tế với hình tượng hoa lá, linh thú, long - ly - quy - phượng mang đậm phong cách nghệ thuật thời Trần - Lê, thể hiện bàn tay tài hoa của các nghệ nhân xưa. Đặc biệt, trải qua bao biến thiên lịch sử, chùa vẫn lưu giữ đôi câu đối cổ: “*Bắc khởi Hoa Long tam Phật tự / Hương lưu Bản Thủy tứ thôn dân*” - không chỉ nói lên tính chất linh thiêng của ngôi chùa, mà còn phản ánh vai trò trung tâm văn hóa - tín ngưỡng của chùa đối với cả vùng Bản Thủy xưa.

Ngay khi đặt chân đến chùa, du khách và Phật tử dễ dàng bị cuốn hút bởi nét cổ kính, trang nghiêm của kiến trúc gỗ truyền thống. Những bộ khung nhà được lắp ghép bằng kỹ thuật mộng chốt tinh vi, vừa chắc chắn vừa linh hoạt trong quá trình tu bổ. Các cấu kiện gỗ như xà, kèo, cột, câu đầu được chạm khắc cầu kỳ, với các đề tài trang trí phong phú như hoa lá, chim thú, linh vật... theo phong cách tả thực sinh động. Những đường nét chạm trổ sắc sảo không chỉ thể hiện trình độ kỹ thuật điêu luyện mà còn là biểu hiện rõ nét của óc thẩm mỹ và bàn tay tài hoa của các nghệ nhân xưa.

Bên cạnh đó, trên xà nóc (thượng lương) của nhà tiền đường hiện vẫn còn lưu giữ dòng chữ xác nhận lần di dời chùa về vị trí hiện nay là vào năm Thành Thái thứ 4 (1892). Điều này càng củng cố nhận định rằng chùa Hoa Long đã trải qua nhiều giai đoạn kiến tạo, trùng tu và tôn tạo trong suốt hàng trăm năm, phản ánh rõ nét quá trình thích nghi, gìn giữ và phát triển của một thiết chế tôn giáo tiêu biểu qua các thời kỳ lịch sử.

Cùng với chứng tích trên thượng lương xác lập niên đại trùng tu, bệ đá Tam Thế hiện diện trong gian tiền đường như một minh chứng sinh động cho chiều sâu lịch sử, nghệ thuật và tâm linh đã được tích tụ và truyền nối qua từng lớp kiến trúc của chùa Hoa Long. Ấn hiện trong gian tiền đường cổ kính, bệ đá Tam Thế chùa Hoa Long không chỉ là nơi an vị tượng Phật mà còn là một tuyệt phẩm nghệ thuật điêu khắc mang đậm dấu ấn thời gian và tâm linh. Được chế tác từ đá xanh nguyên khối với kỹ thuật chạm khắc thủ công tinh xảo, bệ đá hiện lên như một bông sen đá khổng lồ nở rộ giữa sóng nước, nâng đỡ ánh sáng trí tuệ – biểu tượng cho sự giác ngộ trong triết lý Phật giáo. Không lộng lẫy son thếp, không nhân bản

khôn mẫu, chính vẻ đẹp mộc mạc, cổ kính ấy lại gợi nên sự tĩnh tại và thiêng liêng cho không gian thờ tự. Những hình tượng long mã, hoa sen nhiều tầng, mây cuộn, lá đề và chim thú bản địa được chạm khắc sống động, phản ánh sự giao hòa giữa mỹ thuật Phật giáo và văn hóa dân gian xứ Thanh. Trong khi nhiều chùa hiện đại sử dụng bê gỗ sơn son hay đá đúc, thì bê đá chùa Hoa Long là hiện vật nguyên gốc từ thế kỷ XVII - mang linh hồn của cha ông và chiều sâu văn hóa bản địa. Đây không chỉ là một cấu kiện kiến trúc, mà là một “di chỉ sống”, ghi dấu một hành trình tín ngưỡng được cộng đồng gìn giữ suốt bao thế hệ. Chính vẻ đẹp bền vững qua thời gian và bản sắc không trộn lẫn ấy đã khắc tên bê đá Tam Thế chùa Hoa Long như một “dấu vân tay” riêng biệt trên bản đồ du lịch tâm linh xứ Thanh.

4.2.3. Giá trị văn hóa phi vật thể

Chùa Hoa Long không chỉ được biết đến qua những giá trị vật thể như kiến trúc cổ kính mà còn nổi bật với vai trò là trung tâm gìn giữ và phát huy những giá trị văn hóa phi vật thể đặc sắc và quý giá. Đây là không gian sinh hoạt tín ngưỡng truyền thống quan trọng, nơi các nghi lễ Phật giáo được tổ chức đều đặn, cùng với nhiều hoạt động văn hóa dân gian đậm đà bản sắc địa phương được duy trì và phát triển.

Ngoài các nghi lễ lớn trong năm, các sinh hoạt tôn giáo hằng ngày như tụng kinh, niệm Phật không chỉ giữ gìn sự gắn kết bền chặt giữa con người với thế giới tâm linh mà còn truyền tải những giá trị đạo đức, nhân văn sâu sắc. Những giá trị này được truyền thừa qua nhiều thế hệ, góp phần làm phong phú đời sống tinh thần của cộng đồng dân cư và đồng thời tạo nên một bản sắc văn hóa đặc trưng, khó có thể bị thay thế hay mất đi.

Vì vậy, giá trị văn hóa phi vật thể tại chùa Hoa Long chính là tài sản vô hình vô giá, đồng thời là nguồn lực bền vững để phát triển loại hình du lịch văn hóa - tâm linh. Sức hấp dẫn từ các giá trị này giúp chùa Hoa Long tạo dựng được dấu ấn riêng biệt, thu hút đông đảo du khách tìm về với những trải nghiệm tâm linh sâu sắc và văn hóa truyền thống đặc sắc.

4.2.4. Giá trị cộng đồng

Chùa Hoa Long không chỉ là không gian tín ngưỡng đơn thuần mà còn là trung tâm kết nối sâu sắc các giá trị văn hóa, tín ngưỡng và đạo đức truyền thống của cộng đồng dân cư địa phương. Ở đây, người dân không chỉ đóng vai trò là những người tham dự lễ hội mà còn là chủ thể tích cực trong việc tổ chức, duy trì và phát huy các nghi lễ truyền thống. Họ là những người trực tiếp truyền dạy những giá trị văn hóa phi vật thể qua các hoạt động văn nghệ dân gian, trò chơi truyền thống và nghi thức tín ngưỡng, góp phần duy trì sự liên tục và sức sống lâu dài của di sản.

Việc cộng đồng chủ động tham gia và làm chủ quá trình bảo tồn di sản phù hợp với quan điểm của tác giả Đặng Văn Bài (2012), người khẳng định rằng: *“Di sản văn hóa chỉ có thể tồn tại và phát triển bền vững khi cộng đồng địa phương nhận thức được vai trò chủ thể trong việc gìn giữ và truyền lại những giá trị đó”* [1]. Chính sự gắn bó mật thiết này tạo nên sức mạnh nội sinh, đảm bảo cho chùa Hoa Long không chỉ là một di tích lịch sử mà còn là trung tâm sinh hoạt văn hóa - tín ngưỡng sống động và có sức lan tỏa trong đời sống cộng đồng.

Như vậy, giá trị cộng đồng tại chùa Hoa Long không chỉ góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị truyền thống mà còn thúc đẩy sự phát triển hài hòa giữa văn hóa và du lịch, đồng thời tạo dựng được nền tảng bền vững cho phát triển kinh tế - xã hội địa phương.

4.3. Thực trạng khai thác du lịch tại chùa Hoa Long

4.3.1. Chưa có sản phẩm du lịch chuyên biệt

Hiện nay, các hoạt động tại chùa Hoa Long chủ yếu dừng lại ở việc đón tiếp khách hành hương và người dân địa phương đến dâng hương, cầu an vào các dịp lễ lớn. Tuy nhiên, chưa có sản phẩm du lịch nào được thiết kế chuyên biệt như tour du lịch văn hóa - tâm linh, trải nghiệm thực hành nghi lễ truyền thống hay giáo dục di sản cho học sinh, sinh viên. Việc xây dựng các sản phẩm du lịch đặc thù đóng vai trò quyết định trong việc tạo dấu ấn và gia tăng thời gian lưu trú của du khách tại một điểm đến. Do đó, sự thiếu vắng các sản phẩm chuyên

biệt đã khiến chùa Hoa Long chưa phát huy hết tiềm năng về văn hóa - tín ngưỡng trong phát triển du lịch bền vững.

4.3.2. Cơ sở hạ tầng và dịch vụ du lịch còn hạn chế

Dù có giá trị lịch sử - tâm linh đặc sắc, nhưng điều kiện hạ tầng tại chùa Hoa Long vẫn chưa đáp ứng được yêu cầu phục vụ khách du lịch; bãi đỗ xe, khu vực vệ sinh, nơi nghỉ chân cho khách chưa đảm bảo tiêu chuẩn. Bên cạnh đó, các dịch vụ hỗ trợ như biển chỉ dẫn, trung tâm thông tin du lịch, sản phẩm lưu niệm, dịch vụ ăn uống... hầu như chưa được đầu tư. Theo tác giả Đặng Văn Bài (2012), cơ sở hạ tầng và dịch vụ là yếu tố nền tảng đảm bảo chất lượng trải nghiệm du lịch, nếu không được cải thiện sẽ tạo rào cản trong việc thu hút khách đến với các di tích văn hóa - tâm linh [1].

4.3.3. Công tác quảng bá, liên kết du lịch còn yếu

Việc quảng bá hình ảnh chùa Hoa Long hiện mới dừng lại ở một số ấn phẩm địa phương và thông tin rải rác trên internet, chưa có chiến dịch quảng bá chuyên sâu trên các nền tảng truyền thông đại chúng hoặc mạng xã hội. Bên cạnh đó, liên kết du lịch giữa chùa Hoa Long với các điểm đến trọng yếu khác trong khu vực như Thành nhà Hồ, Phủ Trịnh, đền thờ Lê Lai, đền thờ Trần Khát Chân... còn rời rạc, thiếu tính hệ thống. Chùa Hoa Long chưa trở thành một điểm đến bắt buộc trong chuỗi tour cố định, dù vị trí địa lý thuận lợi và giá trị văn hóa - lịch sử rất rõ nét.

Tình trạng thiếu kết nối này dẫn đến việc khách du lịch thường chỉ ghé qua chùa một cách ngẫu nhiên hoặc lẻ tẻ theo nhóm hành hương, thay vì được tiếp cận trong một hành trình có thiết kế logic và hấp dẫn. Điều này không chỉ làm giảm thời gian lưu trú mà còn làm mất đi cơ hội tạo dựng dấu ấn đặc trưng cho chùa Hoa Long trong bản đồ du lịch tâm linh - văn hóa của vùng. Việc chưa có sự phối hợp giữa các đơn vị quản lý du lịch, lữ hành và địa phương để thiết kế tour tuyến liên hoàn cũng gây lãng phí tiềm năng không gian văn hóa đa dạng của xã Biện Thượng.

Như tác giả Trần Quốc Vượng (2000) từng nhấn mạnh: *“Muốn phát triển du lịch di sản phải đặt nó trong mạng lưới liên kết điểm đến và kể được câu chuyện văn hóa một cách hấp dẫn”* [5], thì rõ ràng việc chùa Hoa Long đứng ngoài chuỗi liên kết là một hạn chế lớn cần sớm khắc phục.

4.3.4. Thiếu hướng dẫn viên am hiểu văn hóa - tín ngưỡng

Một yếu tố then chốt góp phần nâng cao trải nghiệm du khách chính là đội ngũ hướng dẫn viên có kiến thức chuyên sâu về văn hóa Phật giáo, tín ngưỡng dân gian, cũng như lịch sử địa phương. Tuy nhiên, chùa Hoa Long hiện chưa có hệ thống thuyết minh bài bản, cũng không có hướng dẫn viên được đào tạo chính quy phụ trách giới thiệu cho đoàn khách hoặc khách lẻ. Theo tác giả Nguyễn Duy Hình (1996), các thiết chế tín ngưỡng như đình, chùa không chỉ là nơi thờ tự mà còn là “trường học cộng đồng về đạo lý, lịch sử và văn hóa dân tộc” [2] - do đó rất cần có người kể lại những giá trị đó một cách chuẩn xác và hấp dẫn.

4.3.5. Chưa có lễ hội tại chùa Hoa Long

Mặc dù chùa Hoa Long sở hữu nhiều giá trị lịch sử - văn hóa và là điểm đến tâm linh quan trọng của địa phương, hiện tại chùa vẫn chưa tổ chức các lễ hội truyền thống mang tính định kỳ và quy mô chuyên biệt. Việc thiếu vắng một lễ hội lớn, được tổ chức bài bản khiến chùa chưa phát huy được hết tiềm năng thu hút khách du lịch, đặc biệt là trong bối cảnh du lịch tâm linh ngày càng phát triển.

Lễ hội là một trong những yếu tố quan trọng góp phần tạo nên sức sống cho di sản văn hóa, đồng thời là cơ hội để quảng bá các giá trị văn hóa phi vật thể đặc sắc như nghi lễ truyền thống, âm nhạc, múa hát dân gian và các hoạt động cộng đồng. Sự thiếu hụt lễ hội khiến chùa Hoa Long thiếu đi điểm nhấn quan trọng trong sản phẩm du lịch, cũng như hạn chế khả năng tạo trải nghiệm sâu sắc, gắn kết du khách với văn hóa địa phương [3].

Việc tổ chức lễ hội tại chùa Hoa Long không chỉ góp phần kích thích phát triển kinh tế - xã hội địa phương mà còn là phương thức hiệu quả để duy trì, bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của cộng đồng.

4.4. Định hướng khai thác chùa Hoa Long trong phát triển du lịch bền vững

4.4.1. Xây dựng sản phẩm du lịch văn hóa - tâm linh gắn với lễ hội chùa Hoa Long

Chùa Hoa Long không chỉ là nơi sinh hoạt tín ngưỡng truyền thống của người dân xã Biện Thượng mà còn hội tụ đầy đủ các yếu tố để phát triển thành sản phẩm du lịch văn hóa - tâm linh đặc sắc. Với không gian cổ kính, hệ thống kiến trúc gỗ chạm trổ tinh xảo, cùng hệ lễ hội giàu tính bản địa, chùa Hoa Long có thể trở thành điểm đến hấp dẫn trong hành trình khám phá di sản tâm linh xứ Thanh.

Trọng tâm cần hướng tới là xây dựng các sản phẩm du lịch chuyên đề, lấy lễ hội rằm tháng Giêng làm trung tâm, từ đó mở rộng thành chuỗi hoạt động trải nghiệm như:

Cần xây dựng các chương trình du lịch chuyên đề như “Một ngày trải nghiệm văn hóa Phật giáo tại chùa Hoa Long”; Thực hành nghi lễ truyền thống (đăng hương, lễ cầu an, lễ phóng sinh); Tham quan và nghe thuyết minh chuyên sâu về lịch sử, kiến trúc và các giá trị văn hóa đặc trưng của chùa; Trải nghiệm nghệ thuật dân gian như hát chầu văn, xem múa lân sư rồng, trò chơi dân gian như bịt mắt bắt dê, đánh đu, kéo co; Tham gia lớp học ngắn về văn hóa Phật giáo hoặc làm bánh cổ truyền ngày lễ hội.

Các sản phẩm nên được thiết kế linh hoạt theo từng nhóm đối tượng (học sinh - sinh viên, khách hành hương, khách quốc tế...) để đảm bảo phù hợp về thời gian, ngôn ngữ và hình thức thể hiện. Việc gắn kết lễ hội với hoạt động giáo dục - trải nghiệm không chỉ tạo nên dấu ấn độc đáo cho sản phẩm du lịch mà còn nâng cao nhận thức cộng đồng về giá trị di sản.

Phát triển sản phẩm du lịch phải dựa vào tài nguyên đặc hữu và những câu chuyện văn hóa bản địa, từ đó hình thành lợi thế cạnh tranh riêng biệt cho điểm đến. Đối với chùa Hoa Long, chính sự kết hợp giữa yếu tố Phật giáo, tín ngưỡng dân gian và đời sống cộng đồng là nền tảng quan trọng để xây dựng sản phẩm du lịch mang tính nhân văn, giàu trải nghiệm và có chiều sâu văn hóa. Chùa Hoa Long có tiềm năng lớn để phát triển sản phẩm du lịch văn hóa - tâm linh đặc sắc.

4.4.2. Tăng cường truyền thông - quảng bá di tích qua mạng xã hội, truyền hình

Để chùa Hoa Long thực sự trở thành điểm đến văn hóa - tâm linh hấp dẫn, công tác truyền thông và quảng bá cần được nâng tầm chuyên nghiệp và đa dạng hóa trên nhiều kênh truyền thông. Việc chỉ dựa vào truyền thông truyền thống sẽ khó đáp ứng được nhu cầu tiếp cận rộng rãi của các nhóm đối tượng khách du lịch hiện đại, đặc biệt là giới trẻ và du khách quốc tế.

Truyền hình địa phương, các website du lịch chính thức của tỉnh Thanh Hóa cần phối hợp sản xuất các chương trình giới thiệu, phóng sự, phim tài liệu ngắn về lịch sử, kiến trúc và lễ hội tại chùa Hoa Long. Song song đó, việc khai thác các nền tảng mạng xã hội như Facebook, TikTok, YouTube là vô cùng cần thiết để tiếp cận trực tiếp và hiệu quả nhóm khách du lịch trẻ - những người tiêu dùng nội dung số chủ lực ngày nay.

Các video quảng bá nên được xây dựng bài bản, sử dụng nhiều ngôn ngữ khác nhau, kết hợp kể chuyện văn hóa truyền thống bằng cách lồng ghép âm nhạc, hình ảnh lễ hội sống động, cảm xúc chân thực của người dân địa phương và khách hành hương. Điều này không chỉ thu hút sự quan tâm mà còn tạo nên sự kết nối tâm linh, khiến người xem cảm nhận sâu sắc giá trị và sự linh thiêng của chùa Hoa Long.

Nhà nghiên cứu Đặng Văn Bài (2012) đã nhấn mạnh rằng: “*Truyền thông không đơn thuần là công cụ giới thiệu mà còn là chiến lược định vị hình ảnh di sản trong tâm trí công chúng, góp phần nâng cao sức hấp dẫn và tạo sự khác biệt cạnh tranh*” [1]. Do vậy, việc đầu tư bài bản cho truyền thông chính là bước nền tảng để chùa Hoa Long phát huy hiệu quả trong phát triển du lịch văn hóa bền vững.

4.4.3. Đào tạo lực lượng hướng dẫn viên địa phương

Việc xây dựng và phát triển một đội ngũ hướng dẫn viên địa phương chuyên nghiệp, am hiểu sâu sắc về lịch sử chùa Hoa Long, kiến trúc Phật giáo truyền thống, cũng như các nghi lễ dân gian là yếu tố then chốt quyết định chất lượng trải nghiệm du lịch tại điểm đến này. Hướng dẫn viên không đơn thuần chỉ là người truyền tải thông tin mà còn là cầu nối văn hóa,

giúp du khách hiểu rõ và cảm nhận sâu sắc những giá trị tâm linh, văn hóa đặc trưng của chùa và cộng đồng dân cư địa phương.

Để đạt được điều này, cần tổ chức các khóa tập huấn, bồi dưỡng kiến thức toàn diện về lịch sử di tích, nghệ thuật kiến trúc truyền thống, và phong tục tập quán liên quan đến lễ hội, đồng thời trang bị kỹ năng giao tiếp, ứng xử văn minh trong du lịch. Việc đào tạo không chỉ giới hạn trong lý thuyết mà còn cần gắn kết với thực hành, như trải nghiệm trực tiếp các nghi thức lễ hội, tham gia các hoạt động văn hóa cộng đồng, nhằm giúp hướng dẫn viên thấu hiểu và truyền đạt một cách chân thực, sinh động.

Các thiết chế tín ngưỡng như chùa không chỉ là không gian tâm linh mà còn là “trường học cộng đồng” nơi truyền dạy đạo lý, lịch sử và văn hóa truyền thống. Vì vậy, đầu tư cho lực lượng hướng dẫn viên địa phương không chỉ nâng cao chất lượng dịch vụ du lịch mà còn góp phần bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa phi vật thể, đồng thời tạo ra nguồn việc làm bền vững, tăng thu nhập và gắn kết cộng đồng địa phương với phát triển du lịch.

4.4.5. Bảo vệ cảnh quan, không gian văn hóa - tâm linh, tránh thương mại hóa quá mức

Trong quá trình khai thác và phát triển du lịch tại chùa Hoa Long, việc bảo tồn nguyên vẹn giá trị gốc của di tích là nguyên tắc tối quan trọng và không thể xem nhẹ. Không gian chùa không chỉ là địa điểm hành lễ tâm linh mà còn là biểu tượng văn hóa chứa đựng lịch sử, truyền thống và tín ngưỡng lâu đời của cộng đồng. Vì vậy, bất kỳ hoạt động phát triển nào cũng phải đảm bảo duy trì sự tôn nghiêm và thuần khiết của không gian này.

Việc xây dựng hoặc mở rộng cơ sở hạ tầng, bày bán hàng hóa, dịch vụ thương mại nếu không được kiểm soát chặt chẽ sẽ dễ dẫn đến tình trạng quá tải, làm mất đi nét đẹp truyền thống và gây ảnh hưởng tiêu cực đến trải nghiệm tâm linh của du khách và Phật tử. Điều này không chỉ làm giảm giá trị văn hóa mà còn có thể gây phản cảm, làm tổn hại đến hình ảnh di tích trong mắt cộng đồng và khách tham quan.

Để khắc phục, cần xây dựng cơ chế phối hợp chặt chẽ giữa chính quyền địa phương, ban quản lý di tích, nhà chùa và cộng đồng dân cư trong việc bảo vệ môi trường và quản lý không gian lễ hội. Các quy định về việc kiểm soát hoạt động thương mại, giới hạn quy mô tổ chức sự kiện, đảm bảo vệ sinh môi trường và duy trì cảnh quan tự nhiên phải được nghiêm túc thực hiện.

Luật Di sản Văn hóa Việt Nam (sửa đổi năm 2009) đã quy định rõ ràng rằng mọi hoạt động khai thác, phát huy giá trị di sản văn hóa phải đặt trong khuôn khổ bảo vệ toàn vẹn các yếu tố cấu thành di tích, đảm bảo không làm thay đổi, phá hủy hoặc làm mất đi các giá trị lịch sử - văn hóa gốc của di tích. Thực thi nghiêm túc các quy định này chính là bảo đảm cho sự phát triển bền vững, hài hòa giữa bảo tồn và phát triển kinh tế - xã hội.

Như vậy, việc duy trì và bảo vệ cảnh quan, không gian văn hóa - tâm linh của chùa Hoa Long không chỉ là trách nhiệm của nhà quản lý mà còn là nghĩa vụ chung của toàn xã hội, giúp chùa tiếp tục là điểm đến tâm linh trang nghiêm và giá trị văn hóa trường tồn.

4.4.6. Xây dựng và tổ chức lễ hội truyền thống tại chùa Hoa Long

Việc khôi phục hoặc tổ chức mới một lễ hội truyền thống định kỳ tại chùa Hoa Long, tập trung vào các dịp lễ quan trọng như rằm tháng Giêng và các ngày lễ lớn trong Phật giáo, không chỉ tạo nên dấu ấn văn hóa đặc sắc mà còn là “cú hích” quan trọng để thu hút lượng lớn khách du lịch trong và ngoài nước. Lễ hội cần được xây dựng một cách độc đáo, mang đậm bản sắc riêng của chùa Hoa Long, hài hòa giữa nghi thức tôn giáo trang nghiêm, nghệ thuật dân gian truyền thống và các hoạt động cộng đồng sôi nổi.

Sự kết hợp này không chỉ làm phong phú trải nghiệm văn hóa cho du khách mà còn góp phần củng cố sự gắn kết giữa cộng đồng địa phương và di sản của họ. Đây chính là phương thức hiệu quả nhất để bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa phi vật thể quý giá, đồng thời mở ra cơ hội tạo ra nguồn thu ổn định, bền vững cho phát triển kinh tế - xã hội của vùng đất Biện Thượng.

Việc tổ chức lễ hội truyền thống một cách bài bản, chuyên nghiệp sẽ giúp chùa Hoa Long không chỉ giữ vững được vị thế trung tâm tín ngưỡng mà còn trở thành điểm sáng trong bản đồ du lịch văn hóa - tâm linh khu vực Bắc Trung Bộ.

5. Thảo luận

Phát triển du lịch tại chùa Hoa Long cần được định hướng trong một mô hình cân bằng, hài hòa giữa bảo tồn giá trị di sản và khai thác tiềm năng phát triển kinh tế - xã hội. Không gian tâm linh thiêng của chùa phải được gìn giữ và tôn trọng tuyệt đối, không để những hoạt động thương mại hay phát triển quá mức làm ảnh hưởng đến bản chất vốn có của di tích.

Song song với việc bảo tồn, việc tích hợp các hoạt động giáo dục, trải nghiệm văn hóa phong phú dành cho du khách là vô cùng cần thiết. Đây chính là cách để nâng cao nhận thức của cộng đồng và du khách về giá trị của di sản, đồng thời tạo ra những trải nghiệm sâu sắc, góp phần giữ chân khách lâu hơn và phát huy hiệu quả kinh tế từ du lịch văn hóa - tâm linh.

Yếu tố cộng đồng đóng vai trò then chốt trong sự phát triển bền vững của chùa Hoa Long. Sự tham gia tích cực, ý thức bảo vệ di sản và truyền dạy những giá trị truyền thống của người dân địa phương không chỉ giúp gìn giữ tính nguyên bản mà còn góp phần tạo nên sức sống cho di tích. Một mô hình phát triển du lịch thành công là mô hình lấy cộng đồng làm trung tâm, khuyến khích sự hợp tác giữa nhà nước, doanh nghiệp và các tổ chức xã hội.

Chính sách hỗ trợ từ chính quyền địa phương cần đi đôi với sự vào cuộc chủ động của các doanh nghiệp lữ hành, các nhà nghiên cứu văn hóa và quản lý du lịch để xây dựng những giải pháp đồng bộ, khoa học và phù hợp với điều kiện thực tiễn. Khi đó, chùa Hoa Long không chỉ là điểm đến hấp dẫn về mặt tâm linh mà còn trở thành biểu tượng văn hóa đặc sắc, góp phần phát triển bền vững du lịch tỉnh Thanh Hóa nói riêng và khu vực Bắc Trung Bộ nói chung.

6. Kết luận

Chùa Hoa Long không chỉ là một di tích lịch sử - văn hóa có giá trị vật thể và phi vật thể to lớn mà còn là biểu tượng sâu sắc của tín ngưỡng và đời sống cộng đồng địa phương. Việc khai thác và phát huy hiệu quả các giá trị đặc trưng của chùa trong phát triển du lịch văn hóa - tâm linh bền vững đóng vai trò quan trọng trong việc bảo tồn bản sắc văn hóa truyền thống, đồng thời góp phần nâng cao chất lượng đời sống tinh thần và thúc đẩy phát triển kinh tế xã hội tại địa phương.

Để đạt được mục tiêu này, cần xây dựng chiến lược phát triển toàn diện, mang tính hệ thống và dài hạn, trong đó sự phối hợp chặt chẽ giữa chính quyền, cộng đồng địa phương và các tổ chức, doanh nghiệp liên quan là yếu tố quyết định. Việc đầu tư bài bản vào sản phẩm du lịch đặc thù, nâng cao năng lực truyền thông, đào tạo lực lượng hướng dẫn viên chuyên nghiệp, cùng với chính sách bảo tồn nghiêm ngặt không gian văn hóa - tâm linh sẽ giúp chùa Hoa Long phát huy tối đa tiềm năng vốn có.

Từ đó, chùa Hoa Long sẽ không chỉ là điểm đến tâm linh thu hút du khách trong nước và quốc tế mà còn trở thành một mô hình mẫu mực về phát triển du lịch bền vững gắn kết văn hóa, lịch sử và cộng đồng tại khu vực Bắc Trung Bộ.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Đặng Văn Bài (2012), *Bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa trong phát triển du lịch*, Tạp chí Di sản Văn hóa.
- [2]. Nguyễn Duy Hình (2016), *Tín ngưỡng dân gian Việt Nam*, Nxb Văn hóa Thông tin.
- [3]. Phạm Trung Lương (2015), *Du lịch văn hóa - tiềm năng và chiến lược phát triển*, Nxb Khoa học Xã hội.
- [4]. Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa (2023), *Hồ sơ di tích chùa Hoa Long - xã Vĩnh Thịnh, huyện Vĩnh Lộc*.
- [5]. Trần Quốc Vượng (2000), *Văn hóa Việt Nam - Tìm tòi và suy ngẫm*, Nxb Văn hóa Dân tộc.

KHAI THÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA - LỊCH SỬ CỦA CHÙA HOA LONG TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH BỀN VỮNG TẠI ĐỊA PHƯƠNG

Hoàng Thị Thảo

Trường Đại học Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa

Email: hoangthithao@dvttdt.edu.vn

Ngày nhận bài: 03/6/2025

Ngày phản biện: 05/6/2025

Ngày tác giả sửa: 10/6/2025

Ngày duyệt đăng: 24/10/2025

Ngày phát hành: 31/10/2025

DOI: <https://doi.org/10.55988/2588-1264/294>

Chùa Hoa Long (xã Biện Thượng, tỉnh Thanh Hóa) là một di tích lịch sử - văn hóa tiêu biểu, không chỉ có giá trị về mặt tôn giáo mà còn chứa đựng nhiều yếu tố văn hóa dân gian đặc sắc. Bài viết tập trung phân tích các giá trị lịch sử, văn hóa, tín ngưỡng của chùa Hoa Long, đồng thời đề xuất một số định hướng và giải pháp nhằm khai thác hiệu quả di tích này trong phát triển du lịch văn hóa - tâm linh bền vững tại địa phương.

Từ khóa: Chùa Hoa Long; Di sản văn hóa; Du lịch tâm linh; Phát triển bền vững; Biện Thượng.